

the prism of the influence of the variational component of the educational program, which combines in its structure professional and scientific knowledge on the basis of comprehension of problems of human life and communication with the subject environment. The perspective directions of innovative development of design and design-education are singled out. It is noted that constructive ways of solving problems of development of design education should be sought in the needs and achievements of society, the requests of individual social groups, each person on beauty and benefit. The author has positioned the system of design education as a powerful effective means of forming the artistic and aesthetic culture of society.

Key words: *variational component, design-education, professional competence, preparation of designers.*

УДК 378.126:001

**ДОСЛІДНИЦЬКИЙ КОМПОНЕНТ
ІНТЕРМЕДІАЛЬНИХ ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ
ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ
(на прикладі дисципліни «Література і театр»)**

Олена Костюк,

*кандидат філологічних наук,
доцент Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова м. Київ
ORCID: 0000-0003-3879-1111
e-mail: otkostuk@gmail.com*

Анотація. *Стаття присвячена проблемам формування, методичного супроводу та впровадження до практики філологічної освіти інтермедіальних курсів. Автор розглядає систему роботи зі студентами за програмою курсу «Література і театр» у контексті*

літературознавчої підготовки студентів та формування їх дослідницьких компетенцій.

Ключові слова: навчально-дослідницька діяльність, літературна освіта, література і театр.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Вивчення літератури у синтезі мистецтв сприяє усвідомленню аксіологічного та рецептивного потенціалу прочитаних творів, привертає увагу до особливостей їх поетики, розкриває можливості діалогу письменника з літературною традицією, його участі у суспільних та естетичних дискусіях свого часу, впливу на свідомість і смаки наступних поколінь.

Більшість театральних постановок ґрунтуються на літературних творах, саме театр здавна популяризує шедеври світової літератури, а гра акторів і талант режисерів здатні особливим чином розкрити характери героїв, загальну авторську ідею, а часто і внести нові сенси. Песимістичні прогнози про занепад театру у добу кінематографа, а пізніше – Інтернету не виправдалися, нині саме молодь захоплюється театром і забезпечує театральні аншлаги. Втім вона гостро відчуває брак інтерпретаційних знань і вмінь, гуманітарної культури в цілому.

У системі філологічної підготовки у вищій школі недостатня увага до зазначеної проблематики з боку нормативних історико-літературних курсів (та дуже обмеженої за обсягом культурології) може бути частково компенсована за рахунок елективних додаткових дисциплін, наприклад, курсу «Література і театр». Відповідно актуальною, на нашу думку, є проблема їх змісту та методичного забезпечення, міжпредметного контексту та дослідницької складової.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, виокремлення невирішених її частин. Розв'язання поставлених завдань вбачалося на перетині сучасних

культурологічних підходів, науково-методичних напрацювань з впровадження елективних курсів, застосування інтерактивних методів роботи у вищій школі, наукознавчих розвідок, літературознавчих уявлень про інтермедіальність.

Серед робіт, присвячених методологічним засадам, міжнародному та вітчизняному досвіду формування курсів за вибором (Зіноватна О. М., Олендр Т. М., Полонська Т. К., Михайленко І. В., Социк О. Я. та ін.) більшість стосуються математичної, лінгвістичної, менеджмент-підготовки у загальноосвітній та вищій школі і практично відсутні матеріали щодо підготовки літературознавчої.

Положення про зв'язок літератури і театру є засадничим у літературознавчих та театрознавчих працях [1; 3], проте типи та напрями взаємовпливів досі опрацьовані недостатньо. Зокрема, це стосується сценічних інтерпретацій класики, створення драматичних творів на основі романів, ліричних циклів тощо. Н. Я. Берковський писав, аналізуючи постановку «Фауста» Гете Гамбургським театром: «Хочет режиссура этого или не хочет, все ею сделанное воспринимается на фоне классического текста и вековых истолкований, связанных с ним» [1, с. 486-487].

Поняття «інтермедіальність», запропоноване у 80-ті роки О. Ханзен-Льове за аналогією з інтертекстуальністю, має неоднозначне тлумачення у наукових джерелах, що викликає необхідність обумовити його застосування у контексті пропонованої роботи. Інтермедіальність у вузькому сенсі розуміється як спосіб висвітлення художньою літературою інших видів мистецтва [2]: музики, живопису, скульптури, кіно тощо або методологія порівняльного аналізу літературного твору і його втілень в інших видах мистецтва. Але інтермедіальність у широкому сенсі – як наявність у мистецькому творі образних структур, що містять інформацію про інший вид мистецтва

[6, с. 39]. Н В. Ісагулов зазначає: інтермедіальність як явище в мистецтві є невід'ємною складовою культурного процесу і метамови культури, а розуміння інтермедіальних процесів та зв'язків важливо й необхідно для глибокого проникнення в сутність світового творчого процесу [4, с. 36].

Безумовно, це стосується і філологічної освіти. Втім у методиці викладання літератури, попри значну кількість робіт, присвячених впровадженню дослідницької компоненти у навчальний процес (М. С. Головань, В. В. Яценко, В. А. Адольф, А. А. Деркач, Т. А. Смоліна, А. В. Хуторський, В. І. Сазик та ін.) недостатньо уваги приділяється вправам та навчальним дослідженням інтермедіальних явищ, зокрема на матеріалі взаємозв'язків літератури і театру.

Формулювання мети статті. Нашою метою є аналіз проблем і досвіду формування та методичного супроводу курсу «Література і театр» для студентів-філологів, розвитку відповідних культурологічних та дослідницьких компетенцій шляхом інтермедіальних навчально-наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впровадження курсів за вибором є загальноприйнятим у європейських та американських ВНЗ, відповідає Болонським настановам, сприяє індивідуалізації навчання. Аналізуючи роль цього процесу в реформуванні української вищої школи, фахівці визначають його подвійну мету: «Перша – поглиблення професійної орієнтації студентів. У цьому разі елективний курс є продовженням певної професійно-спрямованої дисципліни. Друга мета – задоволення інтересів слухачів у різних галузях знань, що не мають безпосереднього відношення до обраного фаху» [5, с. 270].

Пропонована кафедрою світової літератури та теорії літератури система елективних інтермедіальних курсів –

«Література і живопис», «Література і театр», «Література і кіно» – є відгуком на стійку цікавість студентів-філологів до інтерпретацій класичних та сучасних творів письменників в інших видах мистецтва, потребою професійно опанувати виразні засоби цих мистецтв, застосовувати медіаресурси у процесі дослідження та викладання мов і світової літератури.

Літературоцентричні в цілому, названі дисципліни враховують переважно візуальний спосіб сприйняття інформації та художнього образу сучасною молоддю, забезпечують можливість інтерактивного знайомства із найяскравішими мистецькими жанрами, формами, прийомами втілення літературного образу – образу історичної епохи, людини, об'єктів природи, предметного світу тощо. Для студента-філолога, майбутнього вчителя надзвичайно продуктивне вивчення літератури на фоні знань з теорії та історії театру, огляду найбільш репрезентативних театральних-художніх явищ, напрямів і стильових тенденцій, досвіду всесвітньо відомих театральних діячів.

Програмами передбачено актуалізувати і розвивати важливі особистісні, когнітивні, професійні та етичні компетенції майбутніх філологів та вчителів, набуті на заняттях не лише з історії літератури, а й філософії, етики, естетики, культурології, а також у процесі культурологічної практики.

Вивчення пропонованої дисципліни за вибором має створити для студентів можливість та сформувані у них готовність:

- розширити коло прочитаних творів за межі програми нормативного історико-літературного курсу;
- усно і письмово, монологічно та у формі діалогу, диспуту аналізувати виставу, інсценізацію на основі літературного сюжету, враховуючи стиль доби, жанрові особливості, художню манеру режисера та актора;

- порівнювати вітчизняні та зарубіжні, класичні та сучасні твори різних видів мистецтва за мотивами певного літературного твору/творчості певного письменника;

- кваліфіковано добирати медійні ресурси для навчальних потреб та виховних заходів на літературній основі;

- реалізувати власні читацькі та мистецькі уподобання, культурні смаки.

Під час лекційних, практичних занять, перегляду театральних вистав на основі прочитаних творів різних періодів (зокрема різних постановок певної п'єси), а також аналізу та обговорення побаченого студенти мають виявити й усвідомити основні риси театального мистецтва у контексті історії культури та світового літературного процесу; актуалізувати духовний потенціал драматичної класики в єдності її філософських, соціальних, психологічних, етичних та естетичних пошуків для сучасності; обґрунтувати значення творчості видатних митців досліджуваної епохи в розвитку художньої думки, розробці перспективних тем, проблем, жанрів; забезпечити розуміння проблем розвитку літературно-театального процесу в цілому та окремої творчої особистості, формувати культурні потреби й інтереси, розвивати власне творче мислення та інтерпретаційний досвід.

Теоретичною основою курсу є закономірності зв'язку літератури та театру, фактори та форми їх взаємозалежності та взаємовпливу; характеристики основних епох історії театального мистецтва; національно-історичні особливості театральних систем; театральні жанри, їх модифікації на сучасній сцені; концепції провідних драматургів, найвидатніших режисерів, театрознавців та їхні праці.

Важливо забезпечити орієнтацію слухачів курсу у динамічному репертуарі київських драматичних та музичних театрів, найвідоміших вітчизняних та зарубіжних

театральних фестивалів та нагородах; проблематиці сучасної театральної критики, основних підходів та дискусій у її просторі; володіння театрознавчою термінологією. Тому студентам було рекомендовано ознайомитися на офіційних сайтах з історією провідних театрів, переглянути анотації та рецензії до вистав, їх відеофрагменти. Безпосередньо перед переглядом вистави – обов'язково прочитати п'єсу та створити настанову на сприйняття і наступний аналіз.

Практичний зміст курсу передбачає майже винятково дослідницьку та творчу діяльність, завдання до занять мають дивергентний характер, позбавлені еталонних відповідей та відкривають простір вільного вибору навчального матеріалу, ураховують інтереси самих студентів. На семінарських заняттях у формі дискусії здійснюється аналіз творів драматургів минулих епох під кутом їх сучасних сценічних втілень; студенти вчаться обґрунтовувати природу різних жанрів театрального мистецтва, розрізнити національно-історичні театральні форми, відображення у них рис світобачення і світорозуміння доби, використовувати мультимедійні засоби знайомства з літературно-театральним життям.

Найскладніше на початковому етапі – самостійно розглядати драматичний твір та його сценічні інтерпретації у єдності змісту і форми, визначати проблематику та аналізувати поетику твору, виявляти авторську та режисерську позицію щодо змальованих суспільних явищ, героїв, подій твору та способи її втілення. Щоб аналізувати художній твір з точки зору методу, жанру, належності автора до певних течій та груп, індивідуальних особливостей його художньої манери, необхідна достатня літературознавча та театрознавча ерудиція, яка, звісно, формується поступово, і цей процес не завершується разом із закінченням курсу та отриманням заліку з нього.

Саме драматичний театр, поєднуючи живопис, музику і літературу, є ідеальним простором для проведення навчальних інтермедіальних досліджень. Студенти розглядають, наприклад, модифікації літературних сюжетів та окремих сюжетних ситуацій у театральних постановках, варіанти мізансценування, проблеми часопросторової організації вистави (умовного простору та «безумовного» часу) з огляду на художній хронотоп твору-першоджерела, прийоми зображення та уподібнення драматичних характерів, акцентування реплік та втілення ремарок залежно від трактування персонажа, «теми ролі» режисером та актором, шляхи транслявання авторської тенденції та полеміки з нею, образ автора на сцені. При цьому активізується як наочно-дійове та наочно-образне, так і словесно-логічне мислення, застосовуються загальнонаукові та спеціальні методи дослідження.

Окремі аспекти діяльності на заняттях можуть отримати продовження у навчально-наукових та дипломних роботах найбільш успішних слухачів курсу, яким стало до вподоби досліджувати у театральних постановках вияви творчого впливу і полеміки, становлення нових художніх форм, порівнювати й узагальнювати явища театального мистецтва, обґрунтовувати свою оцінку прочитаних та переглянутих творів, самостійно аналізувати неоднозначні творчі феномени та дискусійні питання.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку. Таким чином, пропонується елективний курс, що одразу набув популярності у студентів-філологів, сприяє формуванню досвіду інтерпретації та аналізу класичних та сучасних творів світового літературного і театального мистецтва; інтегрує до літературної освіти знання театру, музики, живопису, скульптури, архітектури тощо; істотно підвищує медіакультуру третьокурсників, допомагає їм підготуватися до трансляції культурних цінностей у конкретних видах діяльності, зокрема науковій,

викладацькій, перекладацькій, редакторській тощо, поступово опанувати основні дослідницькі процедури; привчає свідомо ставитися до застосування загальнонаукових та галузевих методів дослідження; дозволяє набути досвіду розв'язання дослідницьких задач різних типів; формує культуру наукового викладу, презентації та полеміки, розвиває дослідницьку компетентність в цілому.

Подальше дослідження обраної проблеми передбачає розгляд широкого кола питань формування та методичного супроводу різних інтермедіальних курсів у діяльності викладача вищої школи, узагальнення зарубіжного досвіду, упорядкування низки методичних рекомендацій з урахуванням різних лінгвістичних спеціалізацій студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берковский Н. Я. Литература и театр: Статьи разных лет. М.: Искусство, 1969. – 638 с.

2. Бочкарева Н. С., Новокрещенных И.А. Проблемы взаимодействия литературы и других видов искусств в контексте интермедиальности (опыт кафедры мировой литературы и культуры Пермского государственного национального исследовательского университета // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология – 2017. – Т.9, вып. 2. – С. 117-130. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : <https://cyberleninka.ru/article/v/problemy-vzaimodeystviya-literatury-i-drugih-iskusstv-v-kontekste-intermedialnosti-opyt-kafedry-mirovoy-literatury-i-kultury-permskogo>.

3. Вергелис О. Билет на вчерашний спектакль. – К.: Радуга, Laurus, 2012. – 366 с.

4. Исагулов Н. В. Поэтика интермедиальности в английском романе начала XX века (Э. М. Форстер, "Куда боятся ступить ангелы"; С. Мозм, "Луна и грош"). – Донецк, 2011. – С. 34-36.

5. Стойка О. Я. Возможности использования досвіду функціонування вищої освіти США в Україні // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2016. – Вип. 1 (38). – С. 269-271.

6. Хамина А. А., Зильберман Н. Н. Теория интермедиальности в контексте современной гуманитарной науки // Вестник Томского государственного университета. – 2014. – № 389. – С. 38-45.

REFERENCES

1. Berkovsky`j N. Ya. Ly`teratura y` teatr: Stat`y` raznyx let. M.: Y`skusstvo, 1969. - 638 s.

2. Bochkareva N.S., Novokreshennyx Y`.A. Problemy vzay`modejstvya ly`teratury y` drugyx vy`dov y`skusstv v kontekste y`ntermedy`al`nosti` (opyt kafedry my`rovoj ly`teratury y` kul`tury Permskogo gosudarstvennogo nacy`onal`nogo y`ssledovatel`skogo uny`versy`teta // Vestny`k Permskogo uny`versy`teta. Rossy`jskaya y` zarubezhnaya fy`lology`ya – 2017. – T.9, вып. 2. – S. 117-130. Elektronny`j resurs]. – Rezhym` dostupu do dzhherela : <https://cyberleninka.ru/article/v/problemy-vzaimodeystviya-literatury-i-drugih-iskusstv-v-kontekste-intermedialnosti-opyt-kafedry-mirovoy-literatury-i-kultury-permskogo>.

3. Vergely`s O. By`let na vcherashny`j spektakl`. – K.: Raduga, Laurus, 2012. – 366 s.

4. Y`sagulov N. V. Poety`ka y`ntermedy`al`nosti` v angly`jskom romane nachala XX veka (Э.М. Forster, "Kuda boyatsya stupyt` angely"; S. Моэм, "Luna y` grosh"). – Doneczk, 2011. – S. 34-36.

5. Stojka O. Ya. Mozhly`vosti vy`kory`stannya dosvidu funkcionuvannya vy`shhoji osvity` ssha v ukrayiny // Naukovy`j visny`k Uzhgorods`kogo univversy`tetu. Seriya: «Pedagogika. Social`na robota». – 2016. – vy`pusk 1 (38) 269. – s.269-271.

6. Хамунова А. А., Зыльberman Н. N. Теорія універсальності в контексті сучасної гуманітарної науки // Вісник Томського державного університету. – 2014. - # 389. – С. 38-45.

KOSTUK OLENA. RESEARCH COMPLEX OF INTERMEDIAL ELECTIVE COURSES FOR STUDENTS-PHILOLOGY (on the evidence from the subject "Literature and Theater")

Abstract. The article is devoted to the problems of formation, methodical support intermedial courses and their implementation to the practice of philological education. The author reviews the system of work on the program "Literature and Theater" in the context of literary studies of students and the formation of their research competencies.

Key words: educational-research activity, literary education, literature and theater.